

שיטת הנוצרי ודחייתו (ד-ה)

דף לימוד מספר 7

אחרי כן אמר הכוזרי בלבו: אשאל את הנוצרים ואת המוסלמים, שהרי אחד משני המעשים הוא ללא ספק המשביע-רצון. אשר ליהודים — די בשפלותם, מספרם המועט ואיבת הכול כלפיהם הגלויים לעין³².

הוא הזמין אפוא חכם מחכמי הנוצרים ושאל אותו על חכמתו ומעשהו. אמר לו: אני מאמין בחידוש הנבראים ובקדמות הכורא יתעלה, ושהוא ברא את העולם בשלמותו בשישה ימים, ושפל האנשים הם צאצאי אדם וצאצאי נח, ואליו כולם מתייחסים³³, ושאלהים משגיח על הנבראים ודבק באנשים, רוגז עליהם, שבע-רצון מהם, מרחם עליהם, מופיע ומתגלה לנביאיו וקדושיו, ושוכן בקרב אלה מהציבור שהוא שבע-רצון מהם. סיכמו של דבר, לא ניתן לשלול את אמיתות כל מה שמופיע בתורה ובמסורות בני ישראל בגלל פרסומם, התמדתם והפומכי שניתן להם בציבורים גדולים.

בסוף ימיהם [של בני ישראל] ובעקבותם התגשמה האלוהות והפכה עֶבֶר בבטנה של בתולה מן המיוחסות בין נשי בני ישראל. היא ילדה אותו אנושי בחיצוניותו, אלוהי בפנימיותו; נביא שלוח בנגלה, אלוה שולח בנסתר. הוא המשיח הקרוי אצלנו בן אלהים³⁴. הוא האב והוא הבן והוא רוח הקודש. אנו מייחדים באמת, אף על פי

הערת - ילמד ענוים דרכו

32 כלומר, המצב המושפל של עם ישראל מוכיח שאין הם עושים את המעשה הרצוי בעיני האלוה. לא בכדי בחר ריה"ל לספר את השם: "ספר הטענה והראיה לדת המושפלת". ועיין עוד בדברי המלך לקמן א, קיב; ב, כט. לכיבור מצב ישראל בגלות עיין לקמן א, קיא-קטו; ב, כט-מד; ג, יא-יב; ד, כ-כג. כן מבטל הנוצרי את הסגולה המיוחדת לישראל. לעומתו, החבר היהודי מדגיש את אבות האומה (לקמן סעיף יא) ואת סגולת ישראל שמבחינה כבר בין בני אדם הראשון (א, מז; א, צה; א, קג; ה, כ).
34 בשלב הראשון ראו תלמידי יש"ו בו רק כמשיח בן דוד. מי שפיתח את התפיסה שהוא "הבן", כלומר ההוויה בשילוש שנקראת "הבן" אשר לבשה בשר ודם והופיעה בדמות אדם (האל בתחפושת או בהתגלות), היה פאולוס (איגרת אל העברים פרק א). אחריו: טרטוליאנוס (150-230 לספירה, תיאולוג נוצרי חשוב ואחד מאבות הכנסייה. הוא חי ופעל בקרתגו ומילא תפקיד מרכזי בגיבוש התיאולוגיה הנוצרית) היה הראשון שהשתמש במושג השילוש הקדוש, וככל הנראה הראשון שהשתמש בנוסחה "שלוש פרסונות, מהות אחת". הכנסייה הקתולית המשיכה כיוון זה: יש אלוה אחד אבל לא יחיד, האלוהים הבודד הזה קיים בשלוש ישויות שונות; לאלוהים יש רק טבע אלוהי אחד, רצון אחד, ולו תמצית אחת בלבד; שלוש הישויות האלוהיות הן שוות ונצחיות; שלוש הישויות של אלוהים מצויות בהרמוניה מושלמת ומתפקדות בשיתוף פעולה; ישנו מושיע אחד - אלוהים, וגאולה אחת - ביש"ו הנוצרי, אליה יש גישה רק בזכות רוח הקודש. הקושי בתפיסה הקתולית הוא הסתירה בין האחדות לשילוש.

לעומת תפיסה זו, קמה תפיסה שעל פי האמונה הקתולית נחשבה לכפירה - ה"מינות האריאנית" - שקיימת בתוך השילוש היררכיה, כאשר מבין שלוש הישויות רק האב הוא ללא ראשית וללא סיבה ואילו שתי הישויות האחרות נחותות מן האב, באו לעולם אחריו כתוצאה מבחירתו החופשית והן כפופות לו.

מסלול 1: יום ה לפרשת לך לך
מסלול 2: יום ב לפרשת לך לך

שעל לשוננו מופיע השילוש³⁵. מאמינים אנו בו ובכך ששכן בקרב בני ישראל מתוך

הערות - ילמד ענוים דרכו

רבי חסדאי בן יהודה קרשקש ב"מאמר בביטול עיקרי דת הנוצרים" מוכיח שניתן לבטל עיקר השילוש מדברי האוונגליין - מהרה יכלה - בעצמו, המוכיחים כי אין כוחות האב והבן ורוח הקודש שווים ואינם שותפים שלמים ואינם דומים זה לזה. אלו דוגמאות מדבריו:

2. "איש אחד שאל את יש"ו, הטוב! מה אעשה לרשת חיי עולם? ויאמר אליו, למה זה תקראני הטוב, ואין טוב כי אם אחד הוא האלוהים" (מתי יט, טז-יז) - הרי שהבן אינו טוב כמו האב.

3. "ועל מועד היום הזה והשעה ההיא (ביאת המשיח) אין איש יודע ולא מלאך בשמים ולא הבן בלתי האב לבדו" (שם כד, ל) - הרי שיפה כח האב מכח הבן.

4. "בעת ההיא עלץ לב יש"ו ברוח הקודש ויאמר אודך אבי אדון השמים והארץ כי הסתרת את כל אלה מחכמים ונבונים וגלית אותם לעוללים, אכן אבי כן רצית אתה" (לוקס יכא) - הרי שרצון האב שליט ויפה כחו מכח הבן, ורוח הקודש שורה על ילדים קטנים כמו על בן אלוה.

5. יש"ו אמר: "לא תורת שלי אני מורה כי אם תורת שולחי" (יוחנן ז, טז) - הרי שאין שווה השליח למשלח, ויש"ו אין לו תורה חדשה בפני עצמו.

מדוע הגיעו הנוצרים לסיפור הגשמה זה? א. כדי לעגן את תפיסת הגאולה של העולם מחטאיו על ידי יסורי האלוה. האלוה נדבק באדם ועל ידי יסוריו העלה את כל המאמינים בו לגן עדן, באמונה בלבד (רח"ק בספר ביטול דעת הנוצרים, פרק ד); ב. כדי לקרב עובדי עבודה זרה (אורות התחייה פרק ב); ג. כדי להפריד בינה ובין היהדות כדי שבמהלך הזמן לא תחזור להיבלע בה (שם).

35 רבי חסדאי קרשקש - ספר ביטול עיקרי הנוצרים, עמ' 47: "האמונה הנוצרית מנחת שהעצם האלוהי יכול לשלוש תארים ומהות אחד: אב, בן ורוח הקודש: יכולת חכמה ורצון. האב מוליד הבן, ומאהבת שניהם הרוח הקודש הוא הנאצל. מהאב הוא היכולת, מהבן הוא החכמה, מהרוח - הרצון. והשלושה במהות הם אל אחד. הם נבדלים אבל בתארים וכל אחד מהם הוא אלוה. זאת אמונתם בזה העיקר". עיין בדברי רח"ק בביטול כל ההנחות ההן.

ועיין בסוף ספר הוויכוח לרמב"ן, אותיות קד-קז: "אחרי כן קם פראי רמון דיפנייא דיפנייא פורטי, ודרש בעניין השילוש ואמר שהוא חכמה (בן) וחפץ (רוח"ק) ויכולת (אב). ואמר בבית הכנסת: וגם המאישטרי (=הרמב"ן) הודה בזה בגירונא לדברי פראי פול.

עמדתי על רגלי ואמרתי: האזינו ושמעו קולי, יהודים וגויים. שאלני פראי פול בגירונא, אם אני מאמין בשילוש. אמרת לו: מהו השילוש? שיהיו שלושה גופים גסים כבני אדם האלוהות? אמר - לא. ושיהיו שלושה (דברים) דקים כגון נשמות או שלושה מלאכים? אמר - לא. או שיהיה דבר אחד נמזג משלושה, כגון הגופים הנמזגים מד' יסודות? אמר - לא. אם כן מהו השילוש? אמר - החכמה והחפץ והיכולת. ואמרתי שאני מודה שהאלוה חכם ולא טיפש, וחפץ בלא הרגשה, ויכול ולא חלש. אבל לשון 'שילוש' טעות גמורה, שאין החכמה בבורא מקרה, אבל היא וחכמתו אחד והוא וחפצו אחד והוא ויכולתו אחד. אם כן החכמה והחפץ והיכולת הכל אחד. וגם אם היה מקרים בו, אין הדבר שהוא אלוהות שלושה אבל הוא אחד נושא מקרים שלושה. ואדוננו המלך, אומר בכאן משל שלמדוהו הטועים: אומר - כי ביין ג' דברים: גוון וטעם וריח, והוא דבר אחד. וזה טעות גמורה, כי האודם והטעם והריח ביין דברים חלוקים, ימצא זה בלא זה, כי יש אודם ולובן וגוונים אחרים, כן בטעם ובריח. ועוד כי האודם אינו היין ולא הטעם ולא הריח, אבל עצם היין הוא הדבר הממלא את הכלי. והנה הוא גוף נושא שלושה מקרים חלוקים שאין בו שום אחדות.

ואם נמנה כן בטעות, על כורחנו נאמר רבוע: הדבר שהוא אלוה וחכמתו וחפצו ויכולתו ימנו, והנה הם ארבעה! ועוד יש לכם לומר חימוש: כי הוא חי, והחיות בו כמו החכמה. ויהיה גדרו: חי חכם חפץ יכול ועצם האלוהות = חמישה. כל זה טעות מבורא!

אז עמד פראי פול ואמר כי הוא מאמין בייחוד גמורה, ועם כל זה יש בו שילוש, והוא דבר עמוק

כבוד להם כל עוד דבק בהם הדבר האלוהי. אך כאשר המרה הציבור שלהם את פי המשיח הזה וצלבו אותו, יצא רוגז מתמיד על המונם, ושביעות־רצון מן האנשים שהלכו בעקבות המשיח ומן האומות שהלכו בעקבות אנשים אלה, ואנו מהם. אף על פי שאין אנו מצאצאי בני ישראל, אנו ראויים יותר להיקרא "בני ישראל", כי אנו הולכים בעקבות המשיח. חבריו מקרב בני ישראל שנים עשר, במקום השבטים. קבוצה מבני ישראל שהלכה בעקבות השנים עשר נעשתה כשאר לעדת הנוצרים ונעשו ראויים למעלת בני ישראל. זכינו לְנִצָּחַ וְלֵהוֹיֹת נפוצים בארצות. כל האומות נקראות לקבל דת זאת³⁶, ומוטל עליהן לעשות את המעשה שלה, כלומר, לרומם את המשיח ולרומם את הצלב שעליו נצלב, וכיוצא באלה³⁷. הדינים והמנהגים שלנו הם מצוואות שמעון השליח, וחוקים הלכותיים מן התורה שאותה אנו קוראים ואין לשלול את אמתותה, ושהיא מאלהים. נאמר באונגליון³⁸ מפי המשיח: "לא באתי לגרוע מצוה ומצוות משה, אלא באתי לתמוך אותן ולהוסיף עליהן"^{39,40}.

הערות - ילמד ענוים דרכו

- מאוד שאין המלאכים ושרי מעלה מבינים אותו.
 עמדתו ואמרתו: דבר ברור הוא שאין אדם מאמין מה שאינו יודע, אם כן המלאכים אינם מאמינים בשילוש. ושחקוהו חבריו".
- 36 כפיית הדת על כלל האנושות. זאת בניגוד לאמונת ישראל - עיין א, כו-כז; א, קא-קג; ב, מד; ד, כג. התיקון האוניברסלי אינו באמצעות ייחוד חיצוני של העולם או כפיית הדת, אלא על ידי השפעה הדדית שעוברת בין ישראל לאומות העולם.
- 37 עיין ברמב"ם, הל' עבודת כוכבים ט, ד: "הנוצרים עובדי עבודה זרה הם ויום ראשון הוא יום אידם. לפיכך אסור לתת ולשאת עמהם בארץ ישראל יום חמישי ויום שישי שבכל שבת ושבת ואין צריך לומר יום ראשון עצמו שהוא אסור בכל מקום, וכן נוהגין עמהם בכל אידיהם". אמנם יש ראשונים שחלקו וטענו שאינם עוד עובדי עבודה זרה ואכמ"ל (עיין מאירי ע"ז ב, ב; ראבי"ה, תשובות וביאורי סוגיות ס' אלף נ; כפתור ופרח פרק י').
- 38 מתי ה, יז. אונגליון = בשורה טובה, ביוונית. ובחסרונות הש"ס שבת קטז, א: "רבי מאיר קרי ליה אָוֶן גליון, רבי יוחנן קרי ליה עָוֶן גליון". ובערוך: "על כך נאמר בברייתא: 'הגליליון וספרי מינין אין מצילין אותן מפני הדליקה'".
- 39 כך היה בשלב הראשון. תורת משה בנתה שלב ראשוני כמוסר וצדק ואילו תורת אותו האיש באה להעלות את רף המוסר. ז"ל מתי ימ"ש ה, לט-מד: "מימי קדם ציווה בתורה 'לא תיקום', ואני אומר: אם שונאך יתן לך מכה בלחי אחד - תן לו האחר... בתורה הקדומה נאמר: ואהבת את רעך ותשנא את אויבך, ואני אומר: ואהבת את שונאך".
- אך בשלב השני כבר הוקצן היחס לתורת משה, כתורה שמלאה ועמוסה באיסורים, שנצרכו למזגם הרע של בני ישראל, ואינם נצרכים היום; ריבוי האיסורים גורם גם לריבוי חטאים. משלב הזה הלך והתפתח יחס כפול לתורת משה: מצד אחד היא תורה אלוהית ועל בסיסה הם עומדים, אך מצד שני היא אינה מגלה בתוכה את העבודה האמיתית והשלמה ויש בה קלקולים רבים (וע"ע בגמרא שבת קטז, ב).
- 40 סיכום ההבדלים שבין הנצרות לבין אמונת ישראל: יחוס כולם לאדם הראשון ונח ללא הבחנה סגולית ישראלית שורשית, הגשמה של האלוהות בגוף, שילוש, עבודה זרה ליש"ו ולצלב, חוסר הכרה בנצחיות בחירת ישראל (נובעת גם כפירה בסגולת ישראל, אבל גם מתפיסה אלילית שהאלוה

מסלול 1: יום ה לפרשת לך לך
 מסלול 2: יום ב לפרשת לך לך

ה

אמר הכוזרי: אין כאן מקום להיגיון⁴¹. יתרה מזאת, ההיגיון דוחה את רוב הדברים האלה⁴². אולם כאשר נאמנים רְאִית העין והניסיון עד כדי שהם תופסים את הלב כולו, ואין לו מנוס מלהאמין במה שלדעתו אינו נכון – הוא מתחכם להיגיון בערמתו לקרב את הרחוק מן הדעת⁴³. כן עושים חכמי הטבע ב"סגולות" הנפלאות המתחדשות להם.

הערות – ללמד ענוים דרכו

כנוע תחת בחירת האדם), אוניברסליות וכפייה דתית עולמית, זמניות התורה מול נצחיותה (והאמונה שכבר הגיעה אחרית הימים), יחס לגוף ולפרישות (עיין ב,ג; א,ג; א,ג; כב-כג; ג,ג-לז). המאבק במוסר הנוצרי אינו מופיע בספר (למעט ברמז: א,ק"ג), וזאת מפני שמבחינת ריה"ל הקלוקל הגדול שבו אינו בעיוות שקיים במוסר זה, אלא בכך שהוא המצאה אנושית שאינה רצון האלוה ואין ההתנהגות על פיה מחילה את הדבר האלוהי בעולם ואינה מביאה לדבקות בבורא, ובנקודה זו כבר יעסוק ריה"ל בהרחבה גדולה.

41 לעומת זאת, היהדות אינה סותרת את ההיגיון – עיין א,פט: "אמר החבר: ישמרני האל מאבסורד וממה שהשכל שולל ורואה כאבסורד". וכן א,סז: "חלילה וחס שהתורה תביא מה שישלול מראה עיניים או הוכחה". אמנם יש דברים באמונה שהם מעל לשכל ואין השכל האנושי יכול להבינם, אך אין הוא סותר אותם (כלומר, יש דברים שאין בהם סתירה לוגית אך גם אין להם הסבר. למשל: לא ידעו בעבר להסביר מדוע המגנט מושך אליו ברזל, אך אין זה סותר חוק טבע כלשהו).

42 ספר הוויכוח הרמב"ן, סעיף מז: "עיקר הדין והמחלוקת שבין היהודים ובין הנוצרים היא במה שאתם אומרים בעיקר האלוהות דבר מר מאוד. ואתה אדוננו המלך, נוצרי בן נוצרי ובן נוצרית ושמעתי כל ימיך גלחים וצעירים ודורשים מדברים מלידת יש"ו ומלאו מוחך ומוח עצמותך מדבר הזה ושכ אצלך מתוך אותו הרגילות. אבל הדבר אשר אתם מאמינים, והוא עיקר אמונתכם, לא יקבל אותו השכל, והטבע אינו נותן, והנביאים מעולם לא אמרו כן, גם הפלא אינו יכול להתפשט בדבר ההוא, כאשר אבאר בראיות גמורות במקומו ובשעתו, שיהיה בורא השמים והארץ וכל אשר בס חוזר עובר בכטן יהודית אחת ויגדל בו חודשים ויוולד קטן, ואחר כך יגדל ואחר כך יימסר ביד שונאיו וישפטהו משפט מוות וימיתוהו, ואחר כך תאמרו שחיה וחזר למקומו הראשון. לא יסבול דעת יהודי ושום אדם..."

וז"ל הרמב"ן בספר הגאולה שער א: "ואמנם לא עליהם (על הנוצרים) אשיב, כי אינם ראויים להשיב עליהם, כי לא עם בינות הוא, רק יזבח לחרמו ויקטר למכמתו, כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בריאה (כלומר, משום שהם מצליחים ומתפשטים בעולם הם אינם מתעמקים לברר את השאלות האמוניות כלפיהם). ועוד כי יאריכו תשובתי עליהם בהיות מקומותיהם רבים... ועוד כי עם פחיתות אמונתם באיש ההוא שהוא אלוה שלהם – אין אדם שאינו מהם טועה אחריהם. אבל טעותם וטיפשותם בהם – מפורסמים אצל כל עם ועם בדרכי הבחינות והראיות, אצל כל שומע מצד הרחקת השכל הנטוע באדם בעיקר התולדת".

ויש להעיר שגם ביהדות על אף שכופרים בהגשמת האלוה קיימות לכאורה לשונות רבים במקראות שמדברים על האלוה בהגשמה. עיין על כך לקמן א,סד; א,פח-פט; ד,ג עמ' 217 והלאה.

43 עיין לקמן ד,ג עמ' 225: "הפילוסופים של יוון חשבו דברים אלה, שאינם מושגים בהיגיון, לחסרי שחר, כי לפי ההיגיון דברים שלא נראו כמותם אינם סבירים. אבל הנביאים אישרו אותם, מכיוון שאין הם יכולים להכחיש מה שחזו בעין הרוחנית שניחנו בה. הם היו קבוצות וחי בתקופות שונות. לא ייתכן שעשו קנוניה. הכירו בהם החכמים שחיו בימיהם וראו אותם מתנבאים. לו היו הפילוסופים של יוון רואים את הנביאים בשעה שהתנבאו ואת נסיהם, היו מכירים (=מודים) בהם והיו מחפשים בחינות הגיוניות [להסביר] כיצד תימצא מעלה זאת לבן אדם. ואמנם עשו כן כמה מהם, במיוחד המתפלספים מקרב בעלי הדתות". ועיין גם א,סה.

אילו היו מספרים להם עליהן לפני שראו אותן, היו מכחישים אותן. כאשר הם רואים אותן, הם מתחכמים ומוצאים להן סיבות מן הכוכבים והרוחניות, ואין הם דוחים מראה עין. אך אני — לא נוח לי לקבל את הדברים האלה. חדשים הם לי ולא גדלתי עליהם. חייב אני להעמיק חקר.

שאלות מנחות:

- ✦ מה לומד המלך ממצבם של בני ישראל? מהי הנחת המוצא של המלך בראיה אצל מי נמצא הסוד של המעשה הרצוי ואצל מי לא?
- ✦ מהם יסודות האמונה הקיימים אצל הנוצרי ששווים לאמונת האם - היהדות?
- ✦ מדוע הנוצרי מדגיש מתוך סיפור בראשית את היות כל האנושות מבני אדם הראשון? מה זה בא להכשיר? מה אין הוא מדגיש בסיפור ספר בראשית?
- ✦ מהם התנאים שמחייבים להאמין לסיפורים מהעבר?
- ✦ מדוע נצרך הנוצרי להתבסס על הסיפור של הבחירה של ישראל? מדוע לא יצר סיפור של "בחירת עם חדש"?
- ✦ איזו סתירה קיימת בנצרות בעניין אחדות ה' איזו סתירה קיימת ביחס לאלוה? איזו סתירה קיימת ביחס לעם ישראל? איזו סתירה קיימת בתורת משה? האם יש קשר בין כל הסתירות?
- ✦ ככל שהנצרות התפתחה לאחד השליחים הראשונים, התגבר בהם הצורך להדגיש את חטאי בני ישראל במדבר ובשאר הדורות, וכן את היותם שפלים ומבוזים לדורות. מה זה בא להכשיר?
- ✦ מה הקשר בין ה"חילופין" של העם הנבחר, ל"מעבר" מתורת משה לתורת אותו האיש? הנוצרי הציג את "תורת האלוהות", את "הבחירה באומה והחילופין" ואת "אופן העבודה והמצוות". מה משלושתם לא היה הגיוני למלך?
- ✦ בדברי המלך: מה חזק - ההיגיון או מראה העיניים במציאות?
- ✦ מה חסר בסיפור הנוצרי שאינו הופך אותו ל"מראה עיניים"?
- ✦ הנחות היסוד של הפילוסוף היו הגיוניות ביותר אך המסקנות מהן לא התאימו לחיפוש הלב. המסקנות של הנוצרי אולי התאימו ל"חיפוש הלב" של המלך שיש מעשה רצוי מאת האלוה, אך הנחות היסוד האמוניות של הנוצרי לא היו מבוססות לא בהיגיון ולא בראיית העיניים. מה מלמד אותנו ריה"ל בדבריו אלו על האופן שיש לבסס את האמונה בלב האדם?